

Б.І. Сюркало

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Надано уточнене визначення терміна “фінансовий моніторинг”, наведено методiku і методологію проведення фінансового моніторингу, виокремлено його функції та основні завдання, запропоновано схему та проаналізовано основні етапи здійснення фінансового моніторингу, обґрунтовано необхідність відстежування та аналізу основних фінансових показників як основи для прогнозування майбутньої діяльності для прийняття стратегічних управлінських рішень.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, система аналізу і прогнозування, стратегічне управління, фінансова стратегія, фінансовий прогноз діяльності, фінансове прогнозування.

Швидкий розвиток економічних відносин, нестабільність ринкового середовища, впровадження найсучасніших методів конкурентної боротьби вимагають відповідного розвитку інструментарію управління, який здатний швидко визначити і оцінити ситуацію, що дасть змогу оперативно і найбільш правильно прийняти необхідне і виважене управлінське рішення.

Стабільний економічний розвиток залежить від прийняття ефективних управлінських рішень, які, в свою чергу, базуються на ґрунтовному аналізі, плануванні фінансової діяльності, та контролю за виконанням цих планів.

На сучасному етапі розвитку фінансового моніторингу відсутня єдина методологія, яка поєднувала б у єдиній системі діагностики досвід ведення бізнесу й подальші перспективи його розвитку, що зумовлює необхідність пошуку нових підходів до управління. Виходом з такого становища є розробка економікоматематичних моделей і методів на основі ведення та використання єдиних інформаційних баз даних, які б забезпечували якісний підбір, систематизацію та аналіз інформації. Все це є передумовою для прийняття виважених управлінських рішень, тобто розробка єдиної аналітичної бази даних є основою для проведення фінансового моніторингу.

Завданнями фінансового моніторингу є оцінка поточного і минулого фінансового стану й основних результатів діяльності, пошук та оперативне надання інформації щодо основних фінансових показників діяльності, забезпечення фінансової стійкості та надійності підприємства завдяки постійному контролю за фінансовою роботою. При цьому першочерговою метою моніторингу є узагальнююча оцінка і прогноз майбутніх результатів діяльності.

Проте в науковій літературі немає єдиного підходу до визначення терміна “фінансовий моніторинг”, тому часто виникають розбіжності у розумінні даного поняття. Так, Плікус І.Й. визначає фінансовий моніторинг як “спеціально організоване, систематичне і безупинне спостереження за фінансовим становищем об’єкта й оперативною його оцінкою” [4]. Проте фінансовий моніторинг слід розглядати не тільки як збір, систематизацію та проведення аналітичних заходів. Дану систему варто розуміти як сукупність облікових операцій, аналізу, діагностики виявлених результатів і створення прогнозів на перспективу.

А.Г. Завгородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко вважають, що “моніторинг поточної фінансової дія-

льності – це система постійного спостереження за найважливішими поточними результатами фінансової діяльності підприємства в умовах постійно змінної кон’юнктури фінансового ринку. Метою такого моніторингу є: своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів фінансової діяльності підприємства від передбачуваних, які (відхилення) призводять до погіршення фінансового стану підприємства; з’ясування причин цих відхилень; розробка пропозицій щодо відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації та підвищення ефективності” [2].

Дане визначення не передбачає ранжування інформації за ступенем значущості, періодичності зміни, відповідності цілям і задачам проведених моніторингових досліджень, а, отже, не передбачає створення єдиної бази даних. Крім того, дана система повинна бути спрямована на виявлення не тільки негативних, а й позитивних сторін діяльності підприємства, оскільки це надасть можливість більш ґрунтовно визначати фактори впливу на кінцевий результат досліджень, відшукати приховані резерви економічного зростання.

Фінансовий моніторинг повинен відтворювати всі процеси в динаміці, а також містити бази даних для порівняння поточних показників з прогнозними, ця система повинна забезпечувати необхідним обсягом інформації різні рівні управлінської структури відповідно до їхніх вимог. Саме ця система повинна бути базою для створення системи фінансових планів.

Тому, на нашу думку, фінансовий моніторинг варто визначати як єдину систему безперервного збору, систематизації та обробки інформації і побудування на її основі прогнозних показників діяльності з метою прийняття управлінських рішень.

У процесі відстеження і прогнозування фінансової діяльності фінансовий моніторинг як економічна категорія виявляє свою сутність, внутрішню властивість через такі функції:

- спостережна;
- превентивна;
- прогнозна;
- узгоджувальна.

Спостережна функція є первинною в ході збору і систематизації необхідних даних, вона допомагає оперативно за якісними і кількісними критеріями відібрати достатню кількість об’єктивної інформації.

Превентивна функція дозволяє попередити та виявити основні фактори впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на підприємство, визначити найвагоміші з них та запропонувати певні варіанти стратегії діяльності з урахуванням дії цих факторів.

Прогнозна функція втілюється в побудуванні на основі аналітичних даних прогнозних розрахунків і моделей, які дозволили б визначити майбутній фінансовий стан підприємства і дати визначення чи буде воно платоспроможним (чи відповідають поставлені завдання фінансовим ресурсам) на конкретний період часу.

Узгоджувальна функція дозволяє зіставити раніше заплановані показники з фактичними, та побудувати на основі виявлених тенденцій більш чіткі прогнози, які б відповідали сучасним подіям.

Організація фінансового моніторингу, яка відповідає об'єктивним вимогам, передбачає більш усвідомлене врахування його основних принципів.

Методологія фінансового моніторингу повинна базуватися на таких найважливіших принципах:

- принцип об'єктивної необхідності використання фінансового аналізу і прогнозування для початкового етапу управління фінансами, тобто проведення попереднього прогнозування на основі аналізу є найважливішим інструментом і способом визначення фінансових можливостей підприємства, визначення відповідності накреслених завдань та програм наявності і руху фінансових ресурсів;
- принцип комплексності передбачає узгодження прогнозів різних структурних підрозділів, а також прогнозів на різних рівнях управління для досягнення єдиної мети – з'ясування фінансового стану на визначений період часу;
- принцип ефективності, що відображає якісну сторону даного процесу та орієнтує його на до-

сягнення позитивних фінансових результатів за окремими операціями від діяльності кожного підрозділу, а також на досягнення бажаного економічного ефекту;

- принцип науковості, який забезпечує реальність і ефективність запланованих заходів, дає змогу якнайточніше визначити прогнозні показники, виявити основні і передбачувані фактори впливу та обґрунтувати обрану модель для прогнозування.

Значення фінансового моніторингу полягає в тому, що він:

- оперативно повідомляє про зміни в ході звичайної діяльності;
- надає можливість реально побудувати прогноз і наблизити прогнозовані показники до реальних;
- служить основою для планування і бюджетування, базою, на якій ґрунтується прийняття управлінських рішень;
- зберігає інформацію про основні показники діяльності, та зміни прогнозованих показників в динаміці у єдиній базі даних.

При цьому основним завданням фінансового моніторингу є відстеження факторів впливу на кінцеві показники діяльності і визначення нових прогнозованих показників на певний момент часу з урахуванням виявлених відхилень.

Фінансовий моніторинг можна умовно поділити на два етапи, які різняться в часі (рис. 1). Перший етап – збір, систематизація, обробка інформації та складання попередніх прогнозів діяльності. Другий – збір, систематизація, обробка інформації та складання прогнозів діяльності в час настання заданого періоду ретроспективного аналізу (це може бути місяць, декада, тиждень або робочий день).

Рис. 1. Схема фінансового моніторингу

В процесі проведення фінансового моніторингу використовуються різні методи. На наш погляд, доречними є такі: балансовий метод, розрахунково-аналітичний метод, методи економіко-математичного моделювання.

На нашу думку, недоцільно відокремлювати методику прогнозування від методики перспективного аналізу на тій підставі, що ці напрями дослідження фінансових результатів ґрунтуються на єдиній інформаційній базі та використовують єдину систему економічних показників. Методику прогнозування можна розглядати як послідовне завершення методики перспективного аналізу.

Фінансовий моніторинг, на нашу думку, доречно застосовувати в банківській діяльності, оскільки банківська установа працює з одним видом продукції – грошовими коштами. Відсутність сезонності виробництва, більш стабільна ритмічність роботи, ніж на виробничих підприємствах та сама специфіка банківської діяльності є передумовами для ефективного і оперативного проведення фінансового моніторингу.

У ході фінансового моніторингу на основі узагальнення облікової інформації у формах фінансової звітності здійснюється прогнозний та ретроспективний аналіз фінансових результатів, визначається ефективність фінансово-господарської діяльності, проводиться оцінка впливу факторів на зміну величини прибутку та рентабельності, надається загальна оцінка політики комерційного банку щодо управління його активами та джерелами їх фінансування. Саме ця інформація, досліджена протягом тривалого періоду, є основою прогнозування майбутніх грошових потоків, пов'язаних з операційною діяльністю банку.

Як елемент контролю операційної діяльності банку ретроспективний аналіз ґрунтується на даних первинного обліку і безпосередніх спостережень, направлених на фіксацію та кількісну і якісну оцінку відхилень визначених характеристик об'єкта дослідження від попередньо встановлених стандартів контролю. Методику ретроспективного аналізу спрямовано на перевірку правильності розрахунків доходів та витрат за даною операцією, оцінку доходності активних операцій та рівня витрат за пасивними операціями. За попередньо розробленими і введеними у нормативну базу даних алгоритмами здійснюється перевірка правильності розрахунків суми і рівня доходів за активними операціями банку та суми і рівня витрат за пасивними операціями.

На завершення ретроспективного аналізу фінансових результатів передбачається визначення і кількісна оцінка відхилень, які є наслідком операцій, здійснених протягом досліджуваного оперативного періоду. В даній сфері переважає контроль за дотриманням термінів виплати процентів та повернення суми основного боргу за одержаними кредитами, термінів отримання суми основного боргу та процентних платежів за виданими кредитами. На цій стадії здійснюється оперативний аналіз і контроль банківських ризиків, до яких, перш за все, належить ризик неповернення, неповного або несвоєчасного повернення кре-

дитного боргу та ризик неможливості відшкодування повної або часткової вартості зобов'язань банку.

Ретроспективний аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку здійснюється з метою визначення напрямів і можливостей збільшення його прибутку та підвищення рентабельності шляхом забезпечення ефективного управління доходами і витратами.

Завдання аналізу доходів і витрат визначаються його метою і місцем у системі управління діяльністю банку. Основними завданнями ретроспективного аналізу доходів і витрат комерційного банку є:

- оцінка виконання плану доходів і витрат;
- аналіз структури доходів і витрат;
- аналіз динаміки доходів і витрат у цілому, за складом та структурою;
- оцінка впливу чинників на формування доходів у цілому та за видами доходів;
- оцінка впливу чинників на утворення витрат у цілому та за видами витрат;
- оцінка співвідношення доходів та витрат комерційного банку і визначення прибутку (або збитку) комерційного банку до оподаткування;
- аналіз коефіцієнтів доходності, рентабельності, витратомісткості.

Виходячи з наведених вище завдань ретроспективного аналізу фінансових результатів, необхідно визначити його основні складові, які передбачають послідовне проведення загального, факторного та коефіцієнтного аналізу доходів, витрат і прибутку комерційного банку.

Ретроспективний аналіз фінансових результатів починається з загального аналізу, який передбачає попереднє групування доходів за джерелами їх утворення, а витрат – за напрямками витрачання коштів. Основою такого групування є звіт про прибутки і збитки. Загальний аналіз доходів і витрат банку ґрунтується на використанні методик вертикального та горизонтального економічного аналізу, які дозволяють оцінити структуру об'єкта аналізу та визначити його динаміку в цілому і за кожною його складовою.

Прогнозний аналіз досліджує фінансово-господарську діяльність комерційного банку з позицій її подальшого розвитку. Прогнозний аналіз основних параметрів, що характеризують явища і процеси фінансово-господарської діяльності з позицій майбутнього, дозволяє здійснити проєкцію найбільш постійних елементів попередніх періодів і визначити їх майбутні значення. Визначення майбутніх значень обраних показників, що характеризують основні параметри досліджуваного об'єкта, дозволяє окреслити прогнозний простір, який заповнюється шляхом деталізації попередньо визначених показників.

Застосування фінансового моніторингу є доцільним та ефективним і дозволяє з мінімальними витратами робочого часу кваліфікованих фахівців отримати результати на кожний конкретний момент часу, використовуючи єдину інформаційну базу. Крім того, введення в дію єдиної автоматизованої бази даних і використання пакетів прикладних програм для здійс-

нення прогнозування дозволило б збільшити продуктивність діяльності та покращити кінцеві показники діяльності на основі відстеження і усунення негативних факторів впливу, а також виявлення позитивних факторів (прихованих резервів). Результати, отримані

в ході фінансового моніторингу, є базою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень менеджментом банку і коригування раніше прийнятих рішень при зміні зовнішніх або внутрішніх умов функціонування.

Список літератури

1. Бизнес-планирование в коммерческом банке / Н.Н. Куницына, Л.И. Ушвицкий, А.В. Малеева. – М: Финансы и статистика, 2002. – 304 с.
2. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. Фінансовий словник. – 3-тє вид., випр. та доп. – К: Товариство “Знання”, 2000. – 587 с.
3. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: Видавництво ДАУБП, 2001. – 224 с.
4. Плікус І.Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 35-45.
5. Финансовое планирование и контроль: Пер. с англ. / Под ред. М.А. Поукока и А.Х. Тейлора. – М: ИНФРА-М, 1996. – 480 с.

Summary

It is given elaborated determination of the term “financial monitoring”, is brought methods and methodology of the undertaking the financial monitoring, is chosen his functions and the main tasks, is offered scheme and are analysed main stages of the undertaking the financial monitoring, is motivated need of the observation and analysis of the main financial factors, as central to forecasting of future activity for taking the strategic management decisions.

УДК 330.143:336.27

М. Думанський, Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України

ВИКОРИСТАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЦІНИ КАПІТАЛУ У ВИЗНАЧЕННІ УМОВ ЕМІСІЇ БОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Автор визначає основні проблемні моменти обігу боргових цінних паперів в Україні, проводить порівняльний аналіз задач первинного і вторинного ринків цінних паперів, визначає коло інтересів емітента та інвестора, проводить аналіз нормативної бази з питань державного регулювання ринку боргових цінних паперів, обґрунтовує застосування концепції ціни капіталу у визначенні умов емісії боргових зобов'язань, що дозволяє забезпечити певний рівень ліквідності боргових цінних паперів, знизити ризики непогашення емітентом своїх зобов'язань, покращити інвестиційну привабливість емітента.

Ключові слова: цінні папери, ринок цінних паперів, ціна капіталу, емісія боргових зобов'язань.

Розвиток економіки постійно вимагає мобілізації, розподілу, і перерозподілу фінансових ресурсів. Такий перерозподіл здійснюється на ринку фінансових ресурсів, який об'єднує три головні складові: кредитний ринок, валютний ринок та ринок цінних паперів. У свою чергу, ринок цінних паперів охоплює частину кредитного ринку (зокрема, ринок позикових боргових інструментів, або ринок боргових зобов'язань) і повністю ринок інструментів власності. Іншими словами, ринок цінних паперів інтегрує операції щодо випуску та обігу боргових інструментів, інструментів власності, а також інших похідних. Сам ринок цінних паперів прийнято розмежовувати на первинний і вторинний ринки.

Первинний ринок – це ринок перших і повторних емісій цінних паперів, на якому здійснюється їх початкове розміщення серед інвесторів. На цій стадії емітент передає іншим особам майнові права на свою власність або засвідчує право отримання процентів за борговими цінними паперами, одержуючи натомість грошові кошти у вигляді інвестицій. Згодом ці цінні папери переходять від одного власника до іншого – відбувається наступна їхня купівля-продаж. Іншими словами, цінні папери надходять в обіг, де під впли-

вом кон'юнктури ринку встановлюється певна ліквідність цінних паперів – можливість реалізувати їх у найкоротший строк при незначних варіаціях курсів та невисоких витратах на реалізацію.

Отже, із найважливіших завдань первинного ринку для емітента є реалізація певної кількості цінних паперів з метою залучення інвестицій, а для інвестора – інвестування грошових коштів в цінні папери. На цьому етапі виникає певний конфлікт інтересів емітента та інвестора. Для емітента в першу чергу необхідно залучити якомога більше дешевих фінансових ресурсів шляхом випуску цінних паперів (боргових, пайових), а для інвестора важливо звести до мінімуму ризики інвестування та забезпечити відповідний рівень прибутковості. В ідеалі, при певних умовах збігу інтересів емітента та інвестора відбувається первинне розміщення цінних паперів, забезпечується обіг на вторинному ринку. Проте на практиці (принаймні, на українському фондовому ринку) така ситуація відбувається не завжди, оскільки сам по собі цінний папір, незважаючи на свою назву “цінний папір”, не може забезпечити повної гарантії інвесторам щодо своєчасного погашення боргових зобов'язань та сплати відсотків за ними. Цінні папери засвідчують право воло-